

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XX: 2022

Grudziądz, dnia 05.08.2022 r.

Nr 22 (746)

1290. spotkanie

Marek Szajerka

800. rocznica założenia Grudziądza 1222 – 2022

Koło Miłośników Dziejów Grudziądza w swojej ponad trzydziestoletniej działalności wychodziło z inicjatywami obchodów różnych, ważnych dla miasta rocznic, np. 100. rocznicy wydawania *Gazety Grudziądzkiej*. Przed nami zapewne najważniejsza rocznica XXI w., czyli 800 rocznica pojawienia się Grudziądza, jako grodu na kartach historii. 5 sierpnia 1222 r. książę Konrad Mazowiecki potwierdził wcześniejsze nadanie grodu grudziądzkiego dla biskupa Chrystiana misyjnego Prus.

Taka rocznica wymaga stosownej oprawy. Zasygnalizowanie doniosłej rocznicy jest ostatnim przysłowiowym dzwonkiem do przygotowania harmonogramu obchodów.

Można chyba napisać, że po zaprzestaniu działalności przez Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Grudziądzu to właśnie Koło Miłośników Dziejów Grudziądza wychodzi z inicjatywą takich obchodów, związanych też z osobą św. Chrystiana biskupa misyjnego Prus, założyciela Grudziądza na terenie Starego Miasta. Niewątpliwie słowiański Grudziądz był w innym miejscu, co zauważył już 90 lat temu ks. dr Władysław Łęga, patron Muzeum w Grudziądzu.

Poniżej przedstawię literaturę przedmiotu, pomocną w przygotowaniach do tej doniosłej rocznicy. Bibliografia pokazuje, co zrobiło w tej kwestii Koło Miłośników Dziejów Grudziądza. Napisanie i opublikowanie danego artykułu, to nie jest wytwór jednej osoby. Za tym stoi sztab osób oraz słuchacze. Zainteresowanie tematami odbiorców, czyli słuchaczy jest motywacją działań dla prelegentów KMDG. Do takich opracowań konieczna jest literatura porównawcza.

Prace z dorobku KMDG zaznaczyłem tłustym drukiem.

W trakcie pisania tego tekstu doszła jeszcze jedna pozycja z Biuletynu Koła Miłośników Dziejów Grudziądza mojego autorstwa pt.:

Grudziądz jako miasto klasztor wg tezy dr hab. K. Zielińskiej – Melkowskiej prof. UMK

To właśnie zapewne cysterska doktryna zakładania klasztorów w miejscach bagnistych zdecydowała o tym, że nie było kontynuacji rozwoju miasta na terenie Rządza, posiadającego tradycję osadniczą sprzed naszej ery. I co ważne położonego przy wielowiekowej przeprawie przez Wisłę.

Druk BKMDG i prelekcja przewidziane są na sierpień – wrzesień 2022 r. Prace nad redakcją tego konkretnego BKMDG były inspiracją do nagłośnienia sprawy obchodów 800. rocznicy założenia Grudziądza w 2022 r.

Bibliografia

1. Akta Budowlane Grudziądza,teczka: odbudowa kościoła pw. św. Mikołaja, Archiwum Państwowe w Toruniu.
2. Antkowiak W., Lamparski P., *Zamki i strażnice krzyżackie ziemi chełmińskiej*, Toruń 1999.
3. Arszyński M., *Z badań nad zamkiem pokrzyżackim w Radzynie*, Rocznik Grudziądzki, T. 2: 1961.
4. Baczkowski K., *Dzieje Polski późnośredniowiecznej(1370-1506)*. Pieszczachowicz J. [red.], Wielka Historia Polski, T. 3, Kraków 1999.
5. Białoskórska K., *Święty Chrystian primus episcopus Prussiae i jego misyjne biskupstwo. Kilka uwag o perspektywach i potrzebie dalszych badań*. Redaktor K. Zielińska – Melkowska. Grudziądz miastem Chrystiana. Materiały posesyjne z II Sympozjum, Grudziądz 2002.
6. Bielski M., Rezmer W., *Bitwy na Pomorzu. Szkice z dziejów militarnych Pomorza Nadwiślańskiego (1109-1945)*, Gdańsk 1993.
7. Bieniak J., *Studia nad dziejami ziemi chełmińskiej w okresie piastowskim*, Rocznik Grudziądzki, T. 5-6: 1970.
8. Biskup M., *Rozwój przestrzenny Grudziądza*. *Rocznik Grudziądzki*, [T.1.]: 1960.
9. Blachnio J., *Z przeszłości Grudziądza, opis zabytków*. *Grudziądz. Przewodnik*, Grudziądz 1961.
10. **Błaszczak K., Błaszczak W., Stachowicz M., Szajerka M. [red.], *Grudziądzkie mosty średniowieczne*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza 2015, nr 24 (436).**
11. Bogusz W., *Zarys historii architektury. Dokumentacja budowlana 2. Podręcznik dla techników*, Warszawa 2005.

12. Boguwolski R., Kurzyńska M., *Archeologia północnej części ziemi chełmińskiej*, Grudziądz 2001.
13. Boguwolski R., *Region Grudziądzka w pradziejach i wczesnym średniowieczu*. Danielewicz J. [red.], *Dzieje Grudziądza*, Grudziądz 1992.
14. Boguwolski R., *Zamek konwentualny w Grudziądzu*, Kalendarz Grudziądzki 2008.
15. Bonczkowski J., Panter M., *Księga Łąkowa z pierwszej połowy XVIII wieku, cz. I*, Rocznik Grudziądzki, T. 17: 2007.
16. Bonczkowski J., Panter M., *Księga łąkowa miasta Grudziądzka z pierwszej połowy XVIII wieku. Część II*, Rocznik Grudziądzki, T. 18: 2009.
17. Bujakowski D., Ingram J., Szajerka M., *Grudziądz – nieznaną kartą w dziejach cystersów*. D. A. Dekański, O. Bernard Adam Grenz O. Cist, A. Słyszewska, A. M. Wyrwa [red.], *Pelplin 725 rocznica powstania opactwa cysterskiego. Kulturotwórcza rola cystersów na Kociewiu, Pelplin – Tczew 2002*.
18. Buśko C., *Wleńskie kościoły św. Jadwigi. Księga Jadwiżańska*, Wrocław 1995.
19. Cackowski S., [ed.], *Inwentarz starostwa grudziądzkiego z roku 1603 oraz rejestr dochodów z lat 1601-1603*, Grudziądz 1965.
20. Chęć A., *Gdanisko zamku w Grudziądzu*. Rocznik Grudziądzki 2005, T. 16.
21. Chmielewski E., Wajler A., *100 lat Wodociągów w Grudziądzu. 1899-1999*, Grudziądz 1999.
22. Choińska-Bochdan E., *Gniew w świetle badań archeologicznych*, Gdańsk 1994.
23. Chrzanowski, Kornecki M. [red.], *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, województwo bydgoskie, powiat grudziądzki*. T. 11, z. 7, Warszawa 1974.
24. Chudziakowa J., *Kilka uwag na temat metod i podstaw datowania architektury murywanej*. *Archaeologia Historica Polona. Źródła archeologiczne i ich treści*, T. 8: 2000.
25. Cieślak Ed. [red.], *Historia Gdańska. Tom I do 1454 r.*, Gdańsk 1978, ss. 784.
26. Czacharowski A. [red.], *Atlas Historyczny Miast Polskich, Chełmno*. T. I, z. 3, Toruń 1999.
27. Czacharowski A. [red.], *Atlas Historyczny Miast Polskich, t.1, Prusy Królewskie, Grudziądz*. Opracowanie historyczne: W. Sieradzan; opracowania kartograficzne: Z. Kozieł, Toruń 1997.

28. Czapla B., [Ed.] , *Visitationes episcopatus Culmensis Andrea Olszowski Culmensi et Pomesaniae episcopo a. 1667-1672 factae*, Fontes, t. 6-10, Toruń 1903-1906.
29. Diest-Koerber von N., Meißner G., Schuch H. J., *Die Stadt und der Landkreis Graudenz aus sieben Jahrhunderten deutscher Geschichte*, Osnabrück 1976.
30. Dobosz J., Wyrwa A. M., *Działalność gospodarcza cystersów na ziemiach polskich – zarys problemu*. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek [red.], *Monasticon Cisterciense Poloniae*, Poznań 1999, T. 1.
31. Drozdowska J., [opr.], *Grudziądz. Widoki miasta. Ansichten der Stadt*, Grudziądz 2001.
32. Drozdowski E., Kopczyński S., *Środowisko geograficzne regionu grudziądzkiego*. J. Danielewicz [red.], *Dzieje Grudziądza*, Grudziądz 1992.
33. Dumala K., *Mosty kamienne. Sztuka przeszłości*. B. Wierzbicka [red.], *Mosty – dzieła sztuki i inżynierii. Zabytki. Materiały z sesji naukowej Warszawa, 25-26 maja 2000*, Warszawa 2001.
34. Dumnicki J., *Spichrze polskie*, Warszawa 1987.
35. ks. Fankidejski [J.], *Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1880.
36. Fijałkowska I. *Spichlerze grudziądzkie jako część zespołu dzielnicy Starego Miasta. Propozycja wpisu na listę Pomników Historii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*, *Rocznik Grudziądzki*, T.20: 2012, s. 187-202.
37. Fijałkowska I., *Sprawozdanie z działalności Miejskiego Konserwatora Zabytków w Grudziądzu w roku 2017*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 26: 2018, s. 283-294.
38. Fricke E., *Graudenz und Feste Courbiere. Führer mit geschichtlichen Darstellungen*, Graudenz 1941.
39. Froelich X., *Geschichte des Graudenz-er Kreißes*, [t. I], Graudenz 1868.
40. Froelich X., *Góra Zamkowa w Grudziądzu w szczególności powstanie i mieszkańcy byłego zamku, jego upadek i zniszczenie*. [J. Hinz, P. Grochowski tłum. z j. niem.], Grudziądz 2002.
41. Froelich X., *Geschichte des Graudenz-er Kreißes [Historia powiatu grudziądzkiego], Graudenz 1868. Tłumaczenie z oryginału A. Wolnikowski*. Rękopis tłumaczenia polskiego pośmiertnie przygotowali w formie drukowanej I. Kałędkowska-Szajerka, M. Szajerka.
42. Frycz J., *Gotycka architektura Torunia*. J. Poklewski [red.], *Sztuka Torunia i ziemi chełmińskiej 1233-1815*. Materiały sesji naukowej zorganizowanej dla

uczczenia jubileuszu 750-lecia Torunia w dniach 18-20 IV 1983 r., Warszawa – Poznań – Toruń 1986.

43. Frycz J., Układ urbanistyczny i architektura Grudziądza, *Rocznik Grudziądzki*, [T. 1]: 1960.
44. Gieysztor A., Roslanowski T., [red.], *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo – wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne*, Warszawa – Poznań Toruń 1976.
45. Górski K., *Krótkie dzieje Prus Wschodnich*, Warszawa 1946.
46. Grochowski P., *Grudziądz miastem Chrystiana? Próba identyfikacji posiadłości*. D.A. Dekański. O.B.A. Grenz O.Cist. A. Słyszewska, A.M. Wyrwa [red.], Pelplin. 725 rocznica powstania opactwa cysterskiego. Kulturotwórcza rola cystersów na Kociewiu, Pelplin – Tczew 2002.
47. Grochowski P., *Kiedy zbudowany został Klimek*, *Kalendarz Grudziądzki* 2002, s. 87-90.
48. Grochowski P., *Chrystian. Biskup Prus 1216-1245*, Górna Grupa 2018, ss. 500.
49. Gruszecki A., Guranowska-Gruszecka K. i Szerszeń J., *Propozycja metody sporządzenia miejscowych planów szczegółowych dla obszarów o wartościach kulturowych na przykładzie śródmieścia Grudziądza*. *Ochrona Zabytków* 1980, nr 1.
50. Gzyło M., *Furta dawnego klasztoru p.p. benedyktynek*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 11: 1994.
51. Haftka M., *Uwagi w sprawie wczesnośredniowiecznego osadnictwa północnej Pomezanii i kwestia lokalizacji Santyry*, *Pomerania Antiqua*, T. 4.
52. Haftka M., *Zamki krzyżackie. Szkice z dziejów*, Malbork – Płock 1999.
53. **Hawełko W. *Grudziądz miastem sprzed 1291 roku*, *Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza*, R. XI: 2013, nr 32 (372).**
54. **Hawełko W., *Biskup Chrystian pan feudalny Grudziądza*, R. XII 2014, nr 1 (376), z dn. 8.01.2014 r.**
55. Hendler A., *Grudziądz. Przewodnik turystyczny*, Grudziądz 1937.
56. Ichnatowicz I., Mączak A., Zientara B., Z. Landau, *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 r.*, Warszawa 1965.
57. Ichnatowicz I., Mączak A., Zientara B., *Spółczesność polskie od X do XX wieku*, Warszawa 1979.
58. Jacobi H., *Die Ausgrabungsergebnisse der Deutschordensburgen Graudenž und Roggenhausen*, Bonn, 1996.

59. Janiszewska-Mincer B., *Grudziądz w latach 1064-1772*. J. Danielewicz [red.], *Dzieje Grudziądza*, Grudziądz 1992.
60. Jasław z Bratkowa, *Album jubileuszowy. Grunwald. Szkic historyczny*, Poznań 1910.
61. Józwiak S., *Centralne i terytorialne organy władzy zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228-1410. Rozwój – Przekształcenia – Kompetencje*, Toruń 2001.
62. Kaczmarek K., *Średniowieczne Collegium Augustianum w Grudziądzu. Kilka słów o uniwersytecie, którego nigdy nie było*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 15: 2003.
63. Kajzer L. [red.], Kołodziejcki S., J. Salm, *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa 2001.
64. Kalamarska M. [red.], Tekst Miller K. (historia Grudziądza), *Grudziądz miasto nad Wisłą*, Grudziądz 2004.
65. Kamiński H., *Średniowieczna Brama*, *Spotkania z Zabytkami* 2000, nr 1.
66. Karbowski A., *Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich. Część pierwsza od 966 do 1363 r.*, Petersburg 1898.
67. Koch W., *Style w architekturze. Artydziela budownictwa europejskiego od antyku po czasy współczesne*, Warszawa 1996.
68. Krajnik R., *Pralaci kapituły katedralnej w Chełmży w okresie krzyżackim (do 1466 roku)*, *Radosław Biskup i Andrzej Radziwiński [red.] Kościół i duchowieństwo w średniowiecznej Polsce i na obszarach sąsiednich*, Toruń 2013.
69. Krantz – Domasłowska L., *Katedra i zamek w Kwidzynie jako założenie obronne*. *Folia Fromborensina*, 1992, R. 1, nr 1.
70. Kruszelnicka J., *Portret Anny Nadolskiej na tle portretów wodzów polskich w sztuce*. *Rocznik Grudziądzki*, T. 13: 1998.
71. Krzyś J. [opr.], *Lustracja starostwa grudziądzkiego w 1765 roku na podstawie rękopisu Biblioteki Miejskiej w Grudziądzu*. Sygnatura oryginału 4.710/W. Maszynopis przechowywany w czytelni naukowej Biblioteki Miejskiej im. W. Kulerskiego w Grudziądzu.
72. Krzyś J., *Militarna przeszłość Grudziądza*, Grudziądz 2002.
73. Krzyś J., *Oblężenie Grudziądza w 1659 roku*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 9: 1985.
74. Kucharczyk B. R., *Grudziądz i okolice na starej karcie pocztowej*, Grudziądz 2006.
75. Kucharczyk B. R., *Grudziądz i okolice na starej karcie pocztowej*, T. 2. Grudziądz 2006.

76. Kucharczyk B. R., *Grudziądz i okolice na starej karcie pocztowej*, T. 3, Grudziądz 2007.
77. Kucharczyk B. R., *Zamek w Grudziądzu. Część pierwsza*, Grudziądz 2016, ss. 180.
78. Kucharczyk B. R., *Zamek w Grudziądzu. Część druga*, Grudziądz 2012, ss. 101.
79. ks. Kujot S., *Dzieje Prus Królewskich, Część I. Do roku 1309*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Rocznik 20 – 21, T. 1.
80. Kurzyńska M., *Wyniki nadzorów archeologicznych prowadzonych na terenie Grudziądza*, Rocznik Grudziądzki T. 14: 2001.
81. Kurzyńska M., *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Grudziądzu w 2000 r. w kwartale pomiędzy ulicą Spichrzową/Pańską/Wodną/Poprzeczną*, Rocznik Grudziądzki, T. 15: 2003.
82. Kurzyńska M., *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych przy posesji na ul. Rynek 9 w Grudziądzu w 2004 roku*, Rocznik Grudziądzki, T. 17: 2007.
83. Kurzyńska M., *Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa pozyskana z badań H. Jacobiego na Górze Zamkowej w Grudziądzu*, Rocznik Grudziądzki, T. 18: 2009.
84. Lalik T. Łukasiewicz J., *Piwowarstwo*. Encyklopedia Historii Gospodarczej Polski do 1945 roku T. 2.
85. ks. Mańkowski J.: *Kościół św. Mikołaja – Fara*. Kościoły i klasztory grudziądzkie. Grudziądz, 1928.
86. Meyer H. B., *Grudenz eine Stadtgeschichte in Bildern*, Danzig 1941.
87. Miłobędzki A., *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa, 1978.
88. Miaszek L. Grudziądz. *Ulice – dziś i wczoraj*, Grudziądz 2014, ss. 311.
89. Moulin L., *Średniowieczni szkolarze i ich mistrzowie*. Przekład H. Lubicz – Trawkowska, Gdańsk – Warszawa 2002.
90. Mroczko T., *Architektura gotycka na ziemi chełmińskiej*, Warszawa 1980.
91. Myśluborski-Wołowski S., *Szkice grudziądzkie*, Gdynia 1964.
92. Nawrocki Z., *Układ przestrzenny trzynastowiecznego Torunia*. Sztuka Torunia i ziemi chełmińskiej 1233-1815. Materiały sesji naukowej zorganizowanej dla uczczenia jubileuszu 750-lecia Torunia w dniach 18-20 IV 1983 r.
93. Niećko A., *110 lat Wodociągów w Grudziądzu. Tradycja i nowoczesność 1899-2009*. Wydawnictwo Kalamarski, Grudziądz 2009.

94. Nowak Z. H., Chelmnno. *Historia i rozwój przestrzenny*. Atlas Historyczny Miast Polskich, T. 1, Prusy Królewskie i Warmia, z 3 Chelmnno, Z. H. Nowak [opr. historycznej], Z. Koziel [opr. kartograficznej], Toruń 1999, red. A. Czacharowski.
95. Odyniec W., *Problemy agrarne Prus Królewskich (od XV do XVIII wieku)*. Szkice polityczno-gospodarcze, Gdańsk 1965.
96. Okulicz-Kozaryn Ł., *Dzieje Prusów*, Wrocław 1997.
97. Orłowski B., *Legenda i prawda o pseudokopernikowskich wodociągach*. Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria D. Historia Techniki i nauk Technicznych, z. 2, Warszawa 1960.
98. Otremba Z., *Grudziądz. Kronika dziejów miasta*, Gdańsk 1999.
99. Otremba Z., *Miejscowości powiatu grudziądzkiego*, Gdańsk 2002.
100. Otremba Z., *Grudziądz. Kronika powiatu*, Gdańsk 2010.
101. Pabian A., Rozynkowski W., *Zamki krzyżackie na ziemi chełmińskiej*, Toruń 1997.
102. Pakulski J., *Barokowe inskrypcje w Ratuszu grudziądzkim*, Rocznik Grudziądzki, T. 16: 2005.
103. Pawłowski A. J., *Grudziądz – zamek. Relikty wieży Klimek. Dokumentacja z badań archeologiczno – architektonicznych reliktyw wieży Klimek w 2007 roku*, Karpiny – październik 2007. Dokumentacja u Miejskiego Konserwatora Zabytków w Grudziądzu.
104. Perzyński M., *W grodzie Mieszków i Bolesławów*. Poznaj Swój Kraj 1999, R: 42, nr 8.
105. Petrykowski T., *Toruń*, Warszawa 1957.
106. Pluska I. *800 lat cegielnictwa na ziemiach polskich – rozwój historyczny w aspekcie technologicznym i estetycznym*, Wiadomości Konserwatorskie 26: 2009.
107. Pokleński J. [red.], *Sztuka Torunia i ziemi chełmińskiej 1233-1815. Materiały sesji naukowej zorganizowanej dla uczczenia jubileuszu 750-lecia Torunia w dniach 18-20 IV 1983 r.* Prace Wydziału Filologiczno – Filozoficznego, T. 31, z. 1, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Warszawa – Poznań – Toruń 1986.
108. Porębska K., Grzegorz M., *Słownik historyczno – geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1971, red. M. Biskup, hasło: Grudziądz.

109. Porębný T., *Inwentaryzacja budowlana budynku mieszkalnego przy ul. Mickiewicza 3, CONCEPT Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki, data opracowania grudzień 1993*. Kopia dokumentacji w zbiorach Oddz. PTH w Grudziądzu oraz w Pracowni Archeologicznej Muzeum im. ks. dr. W. Łęgi w Grudziądzu.
110. Radacki Z., *Spichlerze gotyckie nad dolną Wisłą*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Historia Sztuki, R. 1959, z. 1.
111. Remiś M., Szajerka M., *Kwerenda źródłowa dotycząca wieży Klimek na zamku grudziądzkim, zburzonej 5 marca 1945 r. (Studium bibliograficzno-historyczne i architektoniczne)*. PTH Oddz. w Grudziądzu, Grudziądz 2003. Zapis na płycie CD w dokumentacji Oddz. PTH oraz Społecznego Komitetu Odbudowy Klimka.
112. Reszkowski S., *Rozplanowanie i zabudowa Grudziądza. Przemiany przestrzenne po lokacji*, Rocznik Grudziądzki, T. 8: 1983.
113. Reszkowski S., *Lokacja i polokacyjne przemiany miasta Grudziądza w XIII-XIV wieku*, Rocznik Grudziądzki, T. 9: 1985.
114. Rospond S., *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
115. Rzeczkowska-Sławińska M., *Zamek w Pokrzywnie*, Rocznik Grudziądzki, T. 8: 1983.
116. Rzempoluch A., *Architektura zamków warmińskich w świetle najnowszych badań*, Folia Fromborensina 1992, R.1, nr 1.
117. M. Rzeczkowska-Sławińska, *Zamek pokrzyżacki w Rogóźnie (pow. grudziądzki)*, Rocznik Grudziądzki 1970, T. 5 – 6:1970.
118. **Schoenwald D. Sfałszowany przywilej Zygmunta Starego dla parafii grudziądzkiej z 1524 roku, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIII 2015, nr 26 (438), z dn. 9.09.2015 r., ss. 14.**
119. Sieradzan W., *Grudziądz, historia i rozwój przestrzenny*. Czacharowski A. [red.] Atlas Historyczny Miast Polskich. Prusy Królewskie i Warmia. Grudziądz, Toruń 1997, T. 1, z. 4.
120. Skowrońska K. [red.], *Grudziądz*, Grudziądz 1991.
121. Sobańska-Bondaruk M., Lenard S. B., *Wiek V-XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych dla nauczycieli historii i studentów*, Warszawa 1997.
122. Soćko A., *Układy emporowe w architekturze państwa krzyżackiego*, Warszawa 2005.

123. Sosnowski O., *Powstanie, układ i cechy charakterystyczne sieci ulicznej na obszarze Wielkiej Warszawy*, Studia do dziejów sztuki w Polsce, T. 2: 1930.
124. Stępień P., *Słownik elementów architektonicznych (2)*, Spotkania z Zabytkami 1989, nr 5.
125. Stopikowski H., *Spichrz. Poznajemy zabytki Grudziądza*, Seria I, Grudziądz 1991, wkładka 8.
126. Strużyński J., *Przyczynki do historii*. Biuletyn Warmińsko-Mazurskiego Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, z. 6: 2008.
127. Szajerka M., *ABC architektury Grudziądza: Brama Wodna – studium historyczno-architektoniczne*, Gazeta Grudziądzka 1998, nr 18.
128. Szajerka M., *ABC architektury Grudziądza: Spichrz Zamkowy*, Gazeta Grudziądzka, 1998, nr 18.
129. Szajerka M., *Czy piwnice „Caritasu” przy ul. Klasztornej kryją najstarszą w Grudziądzu kaplicę św. Michała Archanioła?*, Gazeta Grudziądzka 1998, nr 47.
130. Szajerka M., *450. Rocznica śmierci Jana Dantyszka, człowieka renesansu. Jan Dantyszek a Grudziądz*, Gazeta Grudziądzka 1998, nr 32.
131. Szajerka M., *Gmach kolegium jezuickiego*, Gazeta Grudziądzka 1998, nr 24.
132. Szajerka M., *Ratusz toruński i kolegiata grudziądzka – wspólne cysterskie korzenie*, Gazeta Grudziądzka 1998, nr 43-46.
133. Szajerka M., *Ratusz Toruński i Kolegiata Grudziądzka – wspólne korzenie cysterskie*, M. Jadczyk [red.], Biuletyn Przedmiotowy Nauczycieli Historii, Toruń 1998, nr 10.
134. Szajerka M., *Średniowieczny Toruń widziany z perspektywy Grudziądza*, M. Jadczyk [red.], Biuletyn Przedmiotowy Nauczycieli Historii: 2001, nr 1.
135. Szajerka M., *Średniowieczne ceglane mosty w Grudziądzu perłami architektury średniowiecznej Polski*, Gazeta Grudziądzka: 1999, nr 12, s. 6.
136. Szajerka M., *Grudziądz w XIII-XIV w. Studium historyczno – architektoniczne*, Grudziądz 2001, ss.148. Maszynopis znajduje się w zbiorach czytelni naukowej Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu oraz bibliotece Muzeum im. ks. dr W. Łęgi w Grudziądzu. Sygnatura nr 194.695 Czyt. Nauk.
137. Szajerka M., *Collegium Augustianum w Grudziądzu 1218-1772) – uniwersytet nad dolną Wisłą*. M. Jadczyk [red.], Biuletyn Przedmiotowy Nauczycieli Historii, Toruń 2001, nr 14.

138. Szajerka M. *Czy wieża Klimek powinna być odbudowana czy też sklejoną?*, Gazeta Grudziądzka: 2000, nr 5.
139. Szajerka M., *Grudziądz w XIII-XVIII w. Kwestia synchronizacji różnych źródeł historycznych i jej wpływ na obraz miasta w historiografii. Studium historyczno-architektoniczne*. Grudziądz 2004. Praca na płycie CD. Wydruk oryginalny znajduje się w zbiorach czytelnicy naukowej Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu oraz bibliotece Muzeum im. ks. dr W. Łęgi w Grudziądzu. Sygnatura nr 199.667 Czyt. Nauk.
140. Szajerka M., *Zamek w Grudziądzu*. 2010 r., ss.133. Wydruk oryginalny znajduje się w zbiorach czytelnicy naukowej Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu oraz bibliotece Muzeum im. ks. dr W. Łęgi w Grudziądzu. Sygnatura nr 220.599 Czyt. Nauk.
141. Szajerka M., *Zamek grudziądzki i jego część składowa Zamek Wysoki*. 2015 r. Wydruk oryginalny znajduje się w zbiorach czytelnicy naukowej Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu oraz bibliotece Muzeum im. ks. dr W. Łęgi w Grudziądzu. Sygnatura nr 218.042 Czyt. Nauk.
142. Szajerka M. [Ed.], tłum. Ludwińska H., *Jan Ludwik Strzesz, Lustracja dekanatu grudziądzkiego*, Gazeta Grudziądzka 1997, nr 44/230.
143. Szajerka M., *Kolegiata pw. św. Mikołaja w Grudziądzu. Zmiany w bryle kościoła na przestrzeni wieków i jego miejsce na tle dziejów miasta*. Praca dyplomowa napisana na Podyplomowym Studium Polityki i Edukacji Regionalnej na seminarium Adama Wróbla, Toruń 2002.
144. Szajerka M., *Mosty średniowieczne w Grudziądzu*, Kalendarz Grudziądzki 2001.
145. Szajerka M., *Pamięć i tradycja o Biskupie Chrystianie w Grudziądzu*. Grudziądz miastem Chrystiana. Materiały posesyjne, Grudziądz 1998.
146. Szajerka M., *Plany Grudziądza i Warszawy*, Spotkania z Zabytkami 2000, nr 2.
147. Szajerka M., *Ruiny średniowiecznej wieży w Grudziądzu*, Spotkania z Zabytkami 2000, nr 11.
148. Szajerka M., *Przegląd dyskusji nad pochodzeniem nazwy Grudziądz*. Grudziądz miastem Chrystiana. K. Zielińska-Melkowska [red.] Materiały posesyjne z II Sympozjum „Grudziądz miastem Chrystiana” 4.12.1998 r., Grudziądz 2002.
149. Szajerka M., *Szkoła biskupa misyjnego Prus św. Chrystiana – przyczynek do dziejów szkolnictwa wyższego w Polsce*, Piotrkowskie Zeszyty Historyczne, T. 5: 2003.

150. Szajerka M., *Romańska (?) wieża*, Spotkania z Zabytkami 2007, nr 2.
151. Szajerka M., *Brama Gnojna*, Gazeta Grudziądzka: 2004, nr 14-16.
152. Szajerka M. *Brama Klasztorna*, Gazeta Grudziądzka 2004, nr 2-3.
153. Szajerka M. *Brama Kwidzyńska*, Gazeta Grudziądzka 2004, nr 1.
154. Szajerka M. *Brama Zamkowa*, Gazeta Grudziądzka 2004, nr 5-7.
155. **Szajerka M., *Śladami przeszłości Grudziądza*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. III 2005, nr 8.**
156. Szajerka M., *Furta dziedzińca: brama njazdowa do grudziądzkiego ratusza ma 621 lat*. Nowości: 2003, nr 189.
157. Szajerka M. *Cuda w piwnicach*, Gazeta Pomorska: 2006, nr 286.
158. Szajerka M. *Klimka warto odbudować*, Gazeta Pomorska: 2006, nr 67.
159. Szajerka M., *Średniowieczne baszty ustępowe w panoramie miasta Grudziądza ze szczególnym uwzględnieniem pierwotnego przeznaczenia spichrzy 49-51*, Rocznik Grudziądzki, T. 17: 2007.
160. Szajerka M., *Wpływ badań nad kościołem p.w. św. Mikołaja w Grudziądzu na poznanie genezy i ustroju miasta*, Rocznik Grudziądzki, T. 16: 2005.
161. **Szajerka M. *Zamek grudziądzki wieża „Klimek” w świetle źródeł historycznych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. V 2008, nr 1 (154).**
162. **Szajerka M., *Średniowieczne figury terakotowe i inne wtórne detale architektoniczne na ścianach wieży kościoła św. Mikołaja*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza R. VII 2009, nr 10 (202).**
163. **Szajerka M., *Rekonstrukcja podstawy wieży Klimek w 2007 r.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VII 2009, nr 14 (206).**
164. **Szajerka M. *Terytorium Grudziądza w świetle przywilejów lokacyjnych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VII 2009, nr 21 (213).**
165. **Szajerka M. *Rezydencja kanoników chełmińskich w Grudziądzu w XVI-XVII w.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VIII: 2010, nr 12 (241).**
166. **Szajerka M., *770 rocznica lokacji Grudziądza wg lustracji województwa chełmińskiego z 1664 r.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VIII: 2010, nr 38 (267).**

167. Szajerka M. *Zamek grudziądzki w świetle wystawy archeologicznej w Muzeum*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VIII 2010, nr 31 (260).
168. Szajerka M., *Panorama Grudziądza w kościele parafialnym w Szembruku*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. VIII 2010, nr 36 (265).
169. Szajerka M., *Grudziądz jako przedzamcze w okresie średniowiecza i czasach nowożytnych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. IX: 2011, nr 15 (284) z d. 11.05.2011.
170. Szajerka M. *Zamek wysoki w Grudziądzu w świetle źródeł historycznych oraz eksploracji archeologicznej z lat 2006-2009*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok X: 2012, nr 22 (327).
171. Szajerka M. *Szkoła kolegiacka na obecnym Rynku w latach 1218 (?) – 1772*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. X: 2012, nr 28 (333).
172. Szajerka M. *Kościół św. Mikołaja pod koniec XVIII w.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza R. XI: 2013, nr 30 (370).
173. Szajerka M. *Stajnie średniowieczne w Grudziądzu*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. XII: 2014, nr 4 (379).
174. Szajerka M. *Kilka uwag do odczytu Edwarda Wiśniewskiego Rów Hermana i jego dopływy*, R. XII: 2014, nr 20 (395).
175. Szajerka M., *Wiązania cegieł w grudziądzkich zabytkach architektury średniowiecznej*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XII: 2014, nr 25 (400).
176. Szajerka M., *Folusz w Młynie Górnym*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XII: 2014, nr 29 (404).
177. Szajerka M., *Dawny zegar ratuszowy i późniejsze zegary wieżowe w Grudziądzu*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XII: 2014, nr 31 (406).
178. Szajerka M., *600 rocznica zbudowania wodociągu miejskiego w Grudziądzu. Problem wody pitnej w Grudziądzu od XIII do XVIII w. 1415-2015*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XII: 2014, nr 32 (407).
179. Szajerka M. *Nowa ekspozycja ruin Zamku Wysokiego w Grudziądzu*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. XIII: 2015, nr 2 (414).

180. Szajerka M., *Kompleks szpitalny Świętego Ducha w Grudziądzu z XIII w.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. XIII: 2015, nr 9 (421).
181. Szajerka M., *Browarnictwo i gorzelnictwo w Grudziądzu w średniowieczu i czasach nowożytnych w świetle dzieła X. Froelicha z 1868 r.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, R. XIII: 2015, nr14 (426).
182. Szajerka M., *Oszkarpowanie wewnętrzne ścian kościoła pojezuickiego w Grudziądzu – unikalne rozwiązanie architektoniczne ze średniowiecza na terenie województwa kujawsko-pomorskiego*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIII: 2015, nr 21 (433).
183. Szajerka M. [red.], Błaszczak K., Błaszczak W., Stachowicz M., *Grudziądzkie mosty średniowieczne*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIII: 2015, nr 24 (436).
184. Szajerka M., *Recenzja artykułu D. Schoenwalda, Sfałszowany przywilej Zygmunta Starego dla parafii grudziądzkiej z 1524 roku*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIII: 2015, nr 34 (446).
185. Szajerka M., *Opis ruin Zamku Wysokiego w Grudziądzu wg stanu z września 2015 r.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIII: 2015, nr 36 (448).
186. Szajerka M., *Kościół św. Jerzego na Rybakach – o zaginionej tożsamości Grudziądza*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza 2015, nr 40 (452).
187. Szajerka M., *Podobieństwo w rozplanowaniu Grudziądza i Starej Warszawy*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 4 (457).
188. Szajerka M., *Kamienice średniowieczne w Grudziądzu*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 4 (461).
189. Szajerka M., *Walory architektoniczne kamienicy przy Placu Miłośników Astronomii 6-8*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 20 (473).
190. Szajerka M., *Łaźnia w Grudziądzu w okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 27 (480).

191. Szajerka M., *60 lat makiety Grudziądza współautorstwa Jerzego Frycza – konserwatora zabytków z Torunia*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 30 (483).
192. Szajerka M., *Nazwa Bramy Łasińskiej w dokumentach z XV-XVI w. Analiza tekstów źródłowych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XIV: 2016, nr 35 (488).
193. Szajerka M., *Datacja przywileju lokacyjnego Grudziądza wg kalendarza rzymskiego*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XV: 2017, nr 20 (517).
194. Szajerka M., *800 lat zorganizowanego szkolnictwa na terenie obecnej Polski – Grudziądz jego kolebką*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XV: 2017, nr 25 (522).
195. Szajerka M., *Komora celna z czasów średniowiecza i nowożytnych przy ul. Starej 23. Replika fragmentu baszty ramy Łasińskiej z 1890 r. przy ul. Starej 21*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XV: 2017, nr 33 (530).
196. Szajerka M., *Relikt II kaplicy św. Michała Archaniola z XVIII w. w schodach do gmachu Ratusza*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XV: 2017, nr 37 (334).
197. Szajerka M., *Brama Wodna – budowa i rozbudowa oraz destrukcja od XIII do XX w. Jej miejsce w strukturze obronnej szpitala Św. Ducha („zamku niskiego”)*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XV: 2017, nr 40 (537).
198. Szajerka M., *Wieża Klimek – dawniej i współcześnie. Walory architektoniczne obiektu – klasyfikacja stylu budowli*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 2 (540).
199. Szajerka M., *150. Rocznica wydania dzieła Xaverego Froelicha Geschichte des Graudenzer Kreißes, [Dzieje powiatu grudziądzkiego] 1868-2018. Dzieje powiatu grudziądzkiego z 1868 r., jako źródło historyczne*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 3 (541).
200. Szajerka M., *Prawo chełmińskie i jego zgodność z tezą o pierwotnej lokacji miasta Grudziądza po północnej stronie Kanału Trynka, w obrębie murów obronnych*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 9 (547).
201. Szajerka M., *Średniowiecze pod stopami. Pozostałości murowanej stróży z czasów wyprawy krzyżowej do Prus ks. Leszka Białego*,

- Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 12 (550).
202. Szajerka M., *Przyczynek do etymologii nazwy miasta Grudziądza*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 19 (557).
203. Szajerka M. *Jakob Schmidt wybitny intelektualista z Grudziądza, autor podręcznika do ortografii języka polskiego z 1743 roku, tłumacz Pisma Świętego*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 22 (560).
204. Szajerka M., *Kaplica na Zamku Wysokim w Grudziądzu z 1.90. XIII w. – lokalizacja i architektura. Analogia do prezbiterium grudziądzkiego kościoła św. Mikołaja*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 23 (561).
205. Szajerka M., *Konserwatywna, dwudziestowieczna datacja średniowiecznych obiektów architektonicznych w Grudziądzu*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 30 (568).
206. Szajerka M., *Recenzja książki dr. n. med. Pawła Grochowskiego Chrystian Biskup Prus 1216-1245 i misja pruska jego czasów*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVI: 2018, nr 35 (573).
207. Szajerka M., *Propozycja aktualizacji danych w Rejestrze Zabytków Nieruchomych Miasto Grudziądz, (klasa A)*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 8 (585).
208. Szajerka M., *Niwelacja terenu Grudziądza w latach ok. 1218-1810*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 13 (590).
209. Szajerka M., *Powierzchnia Grudziądza w średniowieczu i czasach nowożytnych. Dylemat badawczy w świetle informacji na pieczęciach*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 16 (593).
210. Szajerka M., *Grudziądz w okresie I Rzeczypospolitej, jako centrum życia politycznego Prus Królewskich. Kalendarium wydarzeń. Lata 1466-1772*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 7 (584).
211. Szajerka M., *600 rocznica zbudowania wodociągu miejskiego w Grudziądzu. Problem wody pitnej w Grudziądzu od XIII do XVIII w. 1415-2015. Suplement*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 19 (596).

212. Szajerka M., *Rytuał Actum profanum w obrzędku łacińskim dla kościoła parafialnego św. Jerzego w Grudziądzu , 15 września 1618 r. Tło historyczne*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 22(599).
213. Szajerka M., *Henryk Chełchowski z Ruth – grudziądzki literat z 1 poł. XVII w., proboszcz kościoła św. Mikołaja*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 28 (605).
214. Szajerka M., *Materialne dowody świętości Grudziądza w XIII w.*, Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, Rok XVII: 2019, nr 30 (607).
215. Szramkowska A., *Grudziądz 1945. Wspomnienia*, Grudziądz 2007.
216. Szypowscy M. i A., *Skarby dziejów. Oliwa. Bazylika archikatedralna*, Gdańsk 1997.
217. Świechowska A., *Badania archeologiczne a odbudowa Zamku Królewskiego i jego otoczenia*, Ochrona Zabytków 1987, nr 1-2.
218. Szorc A., *750-lecie traktatu dzierzgońskiego. Seminarium 01 marzec 1999. Jest to wolne tłumaczenie tekstu traktatu dzierzgońskiego z 1249 r. na język polski. Tekst został wydany w formie małej poligrafii. Do tekstu dołączono kserokopię mapy okolic Dzierzgonia przed 1945 r. pt.: Karte Die Lage der Stadt Christburg und des Landes an der Unteren sorge im West- und ostpreußischen Raume.*
219. Szymański K., *Dzieje zamku grudziądzkiego*, Rocznik Grudziądzki, [T.1] 1960.
220. *v. Hohenzollernische Visitation ab anno 1786 et 1787 IV. 22 folium 32/43*, archiwum parafialne kościoła pw. św. Mikołaja w Grudziądzu, Visitationes 1643-1787.
221. Walczak A., *Grudziądz podziemny*, Nowości, nr z 8.01.1999 r.
222. Wajler A., *Grudziądz na starej pocztówce. Auf alten Postkarte*, Grudziądz 1998.
223. Wajler A., *Grudziądz na pocztówkach z lat 1920 -1939. Auf alten Postkarte aus dem Jahren*, Grudziądz 2002.
224. Wajler A., *Grudziądzkie parki*, Rocznik Grudziądzki, T. 15: 2003.
225. Wajler A., *Ulice Grudziądza*, Rocznik Grudziądzki, T. 9: 1985.
226. Wajler A. [red.], *120 lat Muzeum w Grudziądzu*, Grudziądz 2004.

227. Walicki M. [red.], *Sztuka polska przedromańska i romańska do schyłku XIII w.*, T. 1, Warszawa 1971.
228. Walkowski A., *Grudziądz miastem Chrystiana. Materiały posesyjne z II Sympozjum „Grudziądz miastem Chrystiana” 4.12. 1998*, red. Krystyna Zielińska – Melkowska, ss. 87. Recenzja: *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 2003, T. 5.
229. Wasik B., *Prace budowlane na zamkach w Grudziądzu i Toruniu u progu XIV wieku. Przyczynek do badań nad średniowiecznymi warsztatami budowlanymi w Prusach*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 22: 2014, s. 99-112.
230. Widawski J., *Miejskie mury obronne w państwie polskim do początku XV wieku*, Warszawa 1973.
231. Wolnikowski A. [wyd.], *Inwentarz starostwa grudziądzkiego z roku 1739*, Grudziądz 1963.
232. Wyrwa A.M., *Biskup Chrystian i jego próba fundacji klasztoru cysterskiego w Prusach*. D. A. Dekański, O. Bernard Adam Grenz O. Cist, A. Słyszewska, A.M. Wyrwa [red.], *Pelplin 725 rocznica powstania opactwa cysterskiego. Kulturotwórcza rola cystersów na Kociewiu, Pelplin – Tczew 2002*.
233. Zbierski A., *Archeologia o przemianach przestrzennych na terenie Gdańska*. A. Gieysztor, T. Roslanowski [red.], *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne*, Warszawa – Poznań – Toruń 1976.
234. Zielińska-Melkowska K., *Biskup Chrystian – postać i dzieło*. Grudziądz miastem Chrystiana. Materiały posesyjne, Grudziądz 1998.
235. Zielińska-Melkowska K., *Bitwa nad Rządzkim Jeziorem na tle wczesnych dziejów Grudziądza*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 11: 1994.
236. Zielińska-Melkowska K., *Geneza przywileju chełmińskiego z 1233 i 1251 r. oraz jego znaczenie dla rozwoju osadnictwa na terenach Polski północnej w XIII i XIV w.*, *Rocznik Grudziądzki*, T. 14: 2001.
237. Zielińska-Melkowska K., *Lokacja Grudziądza w roku 1291. Studium historyczno – archiwalne*, Toruń 1991.
238. Zielińska-Melkowska K., *Przywilej chełmiński 1233-1251. Teksty pomników prawa chełmińskiego w przekładach polskich*, red. Zdrójkowski Z. [red.], Wróblewski. Toruń 1986.
239. Zielińska-Melkowska K., *Święty Chrystian – cysters – misyjny biskup Prus (próba nowego spojrzenia)*, *Nasza Przeszłość*, T. 83: 1994.
240. Zieliński M. G., *Chelmo civitas totus Prussiae metropolis XVI – XVIII w.*, Bydgoszcz 2007.

241. Żniński I., *Grudziądz*, Grudziądz 1913.
242. Życzyńska A., *Dzieje średniowiecznego Grudziądza do 1411 r.* Praca magisterska napisana na seminarium z historii średniowiecza pod kierunkiem prof. dr. hab. A. Czacharowskiego. Instytut Historii Archiwistyki UMK, Toruń 1992.
243. Życzyńska A., *Komturstwo grudziądzkie na przełomie XIV i XV w.*, Rocznik Grudziądzki, T. 12: 1996.

Upamiętnienie najstarszej daty w dziejach Grudziądza na cokole Światowida w Parku Miejskim. Napis wykonano ok. 2007 r.

PO RAZ PIERWSZY POJAWIA SIĘ NAZWA GRUDZIĄDZ

A.D. 5.VIII.1222

Notatki

800-lecie miasta Grudziądz

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.